

‘ÖLÜMÜN TIPLAŞTIRILMASI’ VE ALTERNATİF TIP ARAYIŞLARI

Cansu Nar

Referans için: Nar, Cansu. “Ölümün Tıplaştırılması’ ve Alternatif Tıp Arayışları”, İNSAMER, 18.05.2020.

 Analiz

Geleneksel yaşam biçiminden modern yaşama geçişle birlikte toplumda ekonomik, siyasi, kültürel ve dinî alanda meydana gelen değişimler, ölüme ilişkin anlam ve ritüelleri de etkilemiştir. Ölüm algısındaki dönüşümün nedenleri altında; toplumda pozitivist bilimselliğin egemen olması, sekülerleşme ve tıp bilimindeki gelişmeler sonucu ölümün mücadele edilmesi gereken tıbbi bir sorun olarak görülmeye başlanması yatmaktadır.¹ Ölüm, ruhsal boyutu göz ardı edilerek tamamen bedensel bir tanımlamaya uğratılmıştır. Ayrıca yaşayan bedenler de bu atmosferde tıbbileştirilmiştir.²

Sağlık sektörü, bilimsel ilerlemeler ışığında insan bedeni üzerindeki etkinliğini ve iktidarını çeşitli aşular, takviye ilaçlar, ilaçların neden olduğu hastalıklarla mücadele etmek için uygulanan tedaviler ve sayılamayacak çeşitte ürünle giderek arttırmıştır. İnsan bedeni, yaşam kalitesi ve ölüm, tıbbın elinde yeniden şekillenmiş

ve ölüm, mücadele edilmesi gereken tıbbi bir sorun olarak tanımlanmıştır.³ Öyle ki bir görüşe göre yaşam yalnızca döllenme gerçekleştiği için başlar ve elektroensefalogram düz çizgi çizdiği için de sona erer. Ölümün tıbbileşmesi aracılığıyla sağlık hizmetleri nerdeyse diğer bütün inançları dışlayan bir dünya dinî hâline gelmiştir.⁴ Bu anlayışa göre insan ölümlü olduğu için değil, hastalıktan dolayı ölmektedir.

“Ölümün tıplaştırılması” kavramının da sahibi olan sosyolog Ivan Illich, tıp kurumunun sağlık için büyük bir tehlike hâline geldiğini ve tıptaki profesyonel egemenliğin etkisinin salgın boyutuna ulaştığını söyler.⁵

Zengin ülkelerde tıbbi sömürgeleştirme, hasta edici boyutlara varmıştır; yoksul ülkeler de hızla bunu izlemektedir. Illich’e göre profesyonel ve doktorlara dayalı bir sağlık koruma sistemi üç nedenden dolayı hasta edicidir: Potansiyel

yararlarından daha ağır basan klinik zararlar vermesi; toplumu sağlıksız kılan koşulların üstünü örterek onları artırmaktan başka bir şey yapmaması; bireyin kendi kendini iyileştirme ve çevresini biçimlendirme gücünü saptırması ve elinden alma eğilimde olması.⁶

Tıp teknolojisinin ilerlemesiyle insan hayatını tehdit eden hastalıklar çok kısa sürede tanınabilmekte, çocuk ölümleri giderek azalmaktadır. Henüz tamamen yok edilebilmiş olmasa da AIDS gibi bulaşıcı ve milyonları etkileyen hastalıklar, kronik rahatsızlıklar tedavi edilebilmektedir. Bu hastalıklara yakalanan milyonlarca kişi ömrünü ölümcül bir hastalıkla sağlık sektörünün daimi müşterisi olarak geçirmektedir. Tıp bilimindeki ilerlemeler, insan bedeninde meydana gelen rahatsızlıkların tedavisiz olmadığını ve kimsenin hasta olmasına izin verilmeyeceğini ima etmektedir. Bu anlayışa göre hastalık bir zayıflıktır, bu yüzden hemen ilaç alınmalıdır. Ölüm ise nihai bir başarısızlık olarak telakki edilmektedir; çünkü henüz ölümsüzlük bulunabilmiş değildir. Bu nedenle o hastalığa yakalanmamak için mücadele etmek gerekmektedir. Tıp çevreleri tarafından desteklenen bu görüşün reklamı da yapılmaktadır. Bu inanca göre; doğal nedenler sonucu ölümler azalırken, hastalık sonucu ölümler artmaktadır.⁷

Akıl çağı, ölümü dinî çerçeveden akli çerçeveye, günah ve kader çerçevesinden istatistiki olasılık çerçevesine kaydırmıştır. İyi ölümü, normal ölüm (beklenen, planlanan, yaşlılık vb.) olarak; kötü ölümü ise normal olmayan ölüm (beklenmedik, ansızın, çocuk-geç vb.) olarak tarif etmiştir.⁸

Ölümün tıplaştırılmasıyla modern çağ insanı artık yaşam süresini uzatma yolları ararken âdeta ölümsüzlüğün de arayışı içine girmiştir.⁹ Kapitalist zihniyet bunun için tüm varlığıyla mücadele etmektedir. Sağlık sektörü, kurum ve markalarıyla ölümü daha az görünür hâle getirmekte; hastalıklara karşı mücadele ile ölüm kavramının insanlardan uzaklaşmasına hizmet etmektedir.¹⁰ Kapitalizm, beden üzerinde kurduğu biyolojik hâkimiyetle sınırlı kalmayarak görsel alanda ölümün

işaretleri sayılan emarelerin de silinmesi amacıyla kozmetik sektöründe etkisini göstermektedir. Ölümün modernleşme ile birlikte artık reddedilen, sosyal yaşamın dışına itilen ve istenmeyen bir olgu olduğu yönündeki sosyolojik yaklaşımlardan “ölümün inkârı tezi”¹¹ Batı’da uzun süredir üzerinde çalışılan, ancak Türkiye’de pek bilinmeyen bir konudur. İslam dünyası ve Türkiye’nin ölümü sadece dinî çerçevede değerlendirmesi, meselenin sosyolojik açılımından eksik kalması ve ekonomi-politik etkilerini göz ardı etmesi, maddi kaynak ve özbilinç kaybına sebep olmaktadır.

21. yüzyıldan eski çağlara gidildiğinde -ilahi ve beşeri din ayrımı yapmadan- insanların yaptığı sunaklara, kurganlara, minik heykellere ve gömülme biçimlerine baktığımızda, ölüm hakkında insanlığın ortak bilgisinin birbirine çok yakın olduğunu görürüz. Buna göre ölüm, bedensel ve ruhsal bir dönüşüm olarak tanımlanmış ve insanların bu dünyada yaptıklarının karşılığını alacakları öbür dünyaya geçişi konusunda bir aşama olarak görülmüştür. Sadece üç yüzyıl öncesine kadar bu değerlendirmenin devam ettiği bilinmektedir. Modernleşme öncesi ölüm, içinde ve özünde teslimiyet taşımaktaydı. Ölümüne teslimiyetin anlamı; bu dünyanın geçiciliğini bilme, öte tarafta varılacak hayatın ölümsüzlüğüne güvendir. Modernizm ile birlikte yaşanan bu algısal değişim, ölümü yatakta beklenen konumdan çıkarmış, yalnız başına veya hastane ölümüne taşımıştır. Bireylerin ölüm karşısında ölümü inkâr etme, ölüme meydan okuma, ölümü isteme ve ölümü kabullenme şeklinde dört çeşit tutum geliştirdikleri belirtilmektedir.¹²

Ölümün sekülerleşme serüveni genel olarak Batı toplumlarının geçirdiği süreçlerden etkilenmiş ve ortaya çıkmış olsa da bu durum artık yalnızca Batı toplumlarına has değildir; İslam toplumlarında da geçen yüzyılla birlikte sekülerleşmenin etkileri görülmeye başlanmıştır.

Ölüm ve ölü, hayatın tamamen dışında tutulur olmuş, ölüm ve yaşam arası mesafe giderek açılmıştır. Örneğin hastanelerde ölüm emaresi olan hiçbir işaret yoktur. Ölmek üzere olan

hasta, ailesinin bakımı altında değil, yoğun bakım odasında steril koşullarda doktorun belirlediği sebepten ölmeyi bekliyordur. Ölüm gerçekleştiğinde cenaze işlemleri, merasim ve defin işlemleri için ilgilenecek belli kişi ya da kurumlar vardır. Hasta kendi ölümüne hazırlanma, onu bilme ve düzenleme gibi geleneksel formların hiçbirine sahip değildir. Modernlik öncesinde insanın öleceğini bilmesi gayet doğal bir şey olarak tasavvur edilirken günümüzde aile ve hekim, ölüme mahkûm bir hastadan durumun ciddiyetini saklamayı şiar edinmektedir. Yeni bir ahlaki kural olarak, “hastanın ölümünden habersiz olarak ölmesi” anlayışı devrededir artık.¹³

Modernite, Batı dışındaki toplumların da ölüm olgusu karşısındaki tavırlarını etkilemiştir. Mesela, insana ölümü hatırlatan bir uyarıcı olan kabir ziyareti, geleneksel olarak her zaman teşvik edilmiştir. Mezarlıkların insanların her gün görebilecekleri yol kenarlarına, mahalle ortalarına, hatta özel mülklerde evlerin yanına konumlandırılmasına özen gösterilmiştir. Ancak bugün başta modern Batı ülkeleri olmak üzere, dünyada artık mezarlıklar, ekonomik nedenler ve modern kent planlaması gerekçe gösterilerek kent dışına itilmiştir. Bu kapsamda, mezarların ve kabristanların yaşanan bölgelerden uzaklaştırılması ile ölümün hayattan dışlanması ve hayat-ölüm kardeşliğinin bozulması arasında bağlantı olduğu belirtilmiştir.¹⁴

Bilimin ilerlemesinin tüm insanlığın yararına olduğu tartışmasız bir konudur. Ancak insani ve dinî değerlerden ayrıştırılan ve bu temelde ilerleme sağlayan tıp, günümüzde bireylerin hasta değilse bile hasta adayı olarak sağlıklı olmak ve ölümlü olmak hakkında obsesyon

oluşturmasına sebep olmaktadır. Tıbbı bu derece bağımlılık ne kadar bilinçli bir toplum olduğunu değil, korkuların ne kadar baskın ve etkin olduğunu göstermektedir. Bu nedenle korku kültürü, Batı merkezli sağlık sektörünün satış pazarlama stratejilerinin en temel argümanı olmuştur. Kapitalist tıbbın üretim ve reklam kanalları aracılığıyla sağlıklı beden ve ruhları da hasta ettiği ortadadır. Bilimin yararlarından daha ağır basan klinik zararlarından uzak kalmak, toplumu sağlıksız kılan koşulları ortadan kaldırmak, bireye kendi kendini iyileştirme gücünü tekrar eline vererek sağlıklı düşünen bir toplum olmak, en önemli ihtiyaç gibi durmaktadır.

Bu yolda son yıllarda öze dönüş amacıyla tekrar insani ve geleneksel doğal değerlerle birlikte bilimsel bilginin yeniden üretilme çalışmalarında artmış görülmektedir. En başta “Tıbb-ı Nebevi”, “Fitoterapi”, “Ekolojik Yaşam” gibi isimler alan bu disiplinler; vücudu sıfırlama, doğal hâline getirme amaçlı çalışmalar; insanlar tarafından daha fazla rağbet görmeye başlamıştır. Modern dönemle birlikte hayattan dışlanan eski hekimlerin kadim bilgileri, bitkilerin kullanılması vb. uygulamalar, artık yeniden hayatın içine girmeye başlamıştır. 21. yüzyıl insanının en büyük özelliği olan sorgulama, bu alanda işe yaramıştır. Artık insanlar İbn-i Sina, Biruni gibi âlimlerin kitaplarını araştırmaya başlamıştır. Katkısız ve helal yiyecek üretme, bir kısım gıda markalarının hedefi hâline gelirken, insanlar mümkün olduğunca kendi ürettikleri ürünleri tüketmek istemektedir. Günümüz insanı artık hasta edici tıbbın hedefinden kurtulmak için alışık olmadığı bir yaşam biçimine doğru ilerlemektedir.

Sonnotlar

- ¹ Celalettin Yanık, Mustafa Kara, “Ölü Bedenler Üzerinden Sosyal Kimliğin İfşasında Belediyelerin Sanal Mezarlıkları”, *Mukaddime*, 2016, s. 162.
- ² Doç. Dr. Zülküf Kara, “Ölüm Sosyolojisi: Hijyenik Ölümlerden Modern Ölüm Tipolojilerine”, <http://www.sdplatform.com/Dergi/889/Olum-sosyolojisi-Hijyenik-olumlerden-modern-olum-tipolojilerine.aspx>
- ³ age.
- ⁴ Kadriye Durmuşoğlu, Kemal Ataman, “Kutsaldan Sekülere: Değişen Ölüm Algısı Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme”, *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2018, s. 136.
- ⁵ Ivan Illich, *Sağlığın Gaspı*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2011, s. 11.
- ⁶ age., s. 16.
- ⁷ Durmuşoğlu, Ataman, “Kutsaldan Sekülere...”, s. 135
- ⁸ Kara, “Ölüm Sosyolojisi...”.
- ⁹ Esra Burcu, Emel Akalın, “Ölüm Olgusu Üzerine Sosyolojik Tartışmalar”, *Türkiyat Araştırmaları*, Hacettepe Üni. Türkiyat Araştırma Enstitüsü, 2008, s. 51.
- ¹⁰ age., s. 46.
- ¹¹ age., s. 45.
- ¹² M. Koç, “Ölüm Olgusu Üzerine Kuramsal Açından Psikolojik Bir Değerlendirme”, *Sakarya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6/2002, s. 7- 21.
- ¹³ Kemal Sayar, “Modern Tıp ve Ölümün Sekularizasyonu”, 2015, <http://serbestiyet.com/yazarlar/kemal-sayar/modern-tip-ve-olumun-sekularizasyonu-165763>
- ¹⁴ S. M. Ünal, “Zamansız Ölüm: Geleneksel ve Modern Toplum Karşıtlığında Ölümün Yeri”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2011, Cilt 11, Sayı 2, s. 121-133.